

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

פקודי תשע"א

פרשת שבוע

צריך לתת דין וחשבון!

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשתנו פותחת בהכרזה:

"אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה... (שמות ל"ח כא).

משה רבנו נותן דין וחשבון (מאזן כספי מבוקר) על ההוצאות וההכנסות של פרויקט בנין המשכן. שואל המדרש: "ולמה עשה עמהם חשבון, והקב"ה מאמינו, שנאמר, "לֹא כֵן עֲבַדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נְאֻמָּן הוּא"? (במדבר י"ב ז) המדרש עונה תשובה קשה ומצמררת שיש ללמוד ממנה לקח לדורות וז"ל: "אלא ששמע משה ישראל מדברים מאחרי, ...ומה היו אומרים? .. היו אומרים ראה צואר, ראה שוקים, אוכל משל יהודים, ושותה משל יהודים, וכל מה שיש לו מן היהודים, וחבירו משיבו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר, כיון ששמע משה כך אמר להן חייכם משהמשכן נגמר אני עושה עמכם חשבון, שנאמר אלה פקודי המשכן" (מדרש תנחומא פרשת פקודי סימן ד).

מדרש נוסף מתאר את הדרמה שהתרחשה עם מסירת הדו"ח: "משנגמרה מלאכת המשכן, אמר להם בואו ואעשה לפניכם חשבון, נתכנסו כל ישראל עד שהוא יושב ומחשב שכח אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל, שעשה וויים לעמודים" (שם). אין לשער את גודל התדהמה בקהל כשהתברר, לכאורה, שנעלם סכום ענק מהתקציב. הפתרון היה דרמטי לא פחות: "יצאה בת קול ואמרה שאותו האלף הידוע אשר אמרתם ושבע המאות הידועים אשר אמרתם שמה לקחם לא כן הוא, אלא עשה אותם וויים לעמודים". זו הסיבה שהכתוב מיידע את הסכום ששימש ליצור ווי העמודים: "וְאֵת הָאֶלֶף וְשִׁבְעֵי הַמֵּאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעֵים עֶשְׂרֵי נְוִיִּם לְעִמּוּדִים" (שמות ל"ח כ"ח).

סוגיא זו היוותה בסיס לפולמוסים גם בדורות מאוחרים יותר כמו שמספר התלמוד הירושלמי: "שאל אנטיגנס הגמון לרבן יוחנן בן זכאי משה רבכם או גנב היה או לא בקי בחשבון... (סנהדרין פרק א ה"ד). (עינו בפרשנים הדנים בהסבר פרטי הדוח ובעיקר בשאלה למה אין דו"ח על הזהב ואכמ"ל). אם משה רבנו כך, מה יענו אזובי הקיר?

דווקא בפרשת שקלים, הזמן שבו מכריזים על הצדקה, נקרא לעולם התורה והישיבות להוביל את הדרך של: "וְהִייתֶם נְקִיִּים מִיִּקְנָן וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהִיִּתָּה הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאֶחָזָה לְפָנַי יְקַנְק" (במדבר לב, כב) "וּמֵצֵא חֵן וְשִׁכַל טוֹב בְּעֵינַי אֶל הַיָּם וְאָדָם" (משלי פרק ג' ד).

ניהול שקוף, הקפדה על חוקי המס ועל כללי מינהל תקין לפי חוק העמותות, הקפדה על זכויות העובדים ומתן תנאים סוציאליים.

גם לציבור יש יכולת להשפיע בתחום זה, אם יקפיד לדרוש מעולם התורה אליו הוא תורם, עמידה בכללים אלה.

אסיים את דברי בעצה טובה לחברי ראשי הישיבות והמוסדות התורניים: וותרו על זכות החתימה בחשבונות העמותה! השאירו זכות זו שהיא בעצם חובה, למתנדבים שאינם מקבלי שכר, החברים בוועד העמותה. גם הפרדה זו בין תורה לכספים תגדיל קידוש שם שמים ואהבת תורה. כך נלך ולו מעט בדרכו של משה רבנו.

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' כסלו תשס"ט
---	--

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

חמדת משפט "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"

שוכרים - לא תמיד חברים

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה - גזית

המקרה

משפחת כהן השכירה דירתה למשפחת פיבלוביץ'. לטענת משפחת כהן - התובעים, התנהגות משפחת פיבלוביץ' הופכת את היחסים ביניהם כשוכר ומשכיר, ללא סבירים. הפרות החוזה וההתנהגויות הבעייתיות הינן: תקשורת לקויה בנושא התיקונים שנדרשו בבית - לטענת התובעים, כאשר נתבקשו לתקן ליקויים בדירה, תיאום התיקונים נעשה בקושי רב. היו מקרים בהם גם לאחר התיאום, לא ניתן היה לפתוח את הבית והדבר גרם להם לעיכובים בביצוע התיקונים וחייב אותם לחזור בכדי להשלים דברים שלא נסתיימו. משפחת כהן מודה שדחתה הצעה להקל על התיאום על ידי כניסה עם מפתח באופן עצמאי. לדבריהם פתרון זה לא ראוי כיוון שאינם רוצים להיכנס לבית בלא תיאום ולגלות שהם מפתיעים את הגרים בו. בנוסף, כמה חודשים התעכבו התובעים במספר ימים בתשלום דמי השכירות. התובעים טוענים עוד שנעשה שיפוץ קל על ידי הנתבעים ללא תיאום כנדרש, אם כי אין להם תלונות על התיקון עצמו. באחרונה, משפחת פיבלוביץ' התקינה על הפרגולה נדנדות לילדים במקום שלדעת משפחת כהן מסוכן.

לסיכום, צירוף של הפרות חוזה וסכסוכים מהווה לדעת התובעים עילה לסיום השכירות. **מנגד**, למשפחת פיבלוביץ' טענות שונות כלפי משפחת כהן - משך הזמן שלוקח למשכירים לתקן תקלות וכד', אך אין הם מבקשים לבטל את השכירות. [בשאר ההיבטים של הסכסוך, לא נדון במסגרת זו]. השאלה ההלכתית היא, האם התנהלות לא טובה בין הצדדים היא עילה לביטול החוזה?

דיון

כותב הרמ"א¹:

מי ששכר בית לחבירו, והיה אוהבו ונעשה שונאו, אין יכול להוציאו מן הבית. ואם אמר ליה מתחלה שאינו משכיר לו רק משום שהוא אוהבו, ונעשה שונאו, יכול להוציאו (נ"י פרק השואל). נמצא, שיחסי שנאה בין השוכר והמשכיר, אינם עילה לביטול חוזה השכירות. אומנם בנדון דידן, לא מדובר על יחסים עכורים, אלא על קשיים סביב השכירות, אך לכאורה יש להניח שיחסי שנאה מובילים בדרך כלל גם לקשיים שונים בתקשורת ובהתנהלות, ולמרות זאת לא ניתן לבטל בשל כך את השכירות. החידוש הנוסף בדברי הרמ"א הוא, שלמרות שהמשכיר אומר שהוא השכיר את הנכס על בסיס יחסי הקרבה ביניהם, אין בכך עילה לביטול השכירות, כל עוד לא התנה על כך מראש². מאידך, באותו סימן בהמשך הדברים מביא הרמ"א³ מתוך דברי הבי"ל⁴: "שנים שהיו דרים בבית והיו חולקין על הבית, ואחר כך נתחייב אחד בדין, צריך לצאת אפילו באמצע החורף, אף על פי שלא הודיעו חבירו מקודם". דהיינו, שכאשר היה דין תורה בין המשכיר לשוכר על בעלות בחלק מהבית והמשכיר זכה, המשכיר יכול להוציא את השוכר מהבית בתוך תקופת השכירות בגלל שאינו יכול לחיות איתו ביחד בעקבות היחסים הקשים ביניהם. יש פוסקים⁵ שראו בזה מחלוקת הראשונים, אבל בצדק העירו אחרונים שהרמ"א לא סובר כן, מכיון שמביא את ב' ההלכות בסמוך. נראה שההבחנה היא בין השכרה רגילה - בה סכסוך אישי אינו יכול להוות עילה לביטול ההסכם - לבין מקרה בו השוכר והמשכיר חיו זה ליד זה בבית אחד, ושם סכסוך אישי חמור יכול להוות סיבה לביטול השכירות⁶. כך אכן היא לשון הרמ"א: "שנים שהיו דרים בבית והיו חולקין על הבית". או שניתן ליישב, שההבחנה בין המקרים היא חומרת המריבה, והערכת בית הדין את האפשרות לקיום יחסים סבירים בעתיד. ולפי זה, הכל לפי ראות עיני הדיין. מכלל הדברים יש להסיק, שניתן לבטל את חוזה השכירות לאור חוסר שביעות רצון של אחד הצדדים מהתנהגותו של האחר או לאור יחסים עכורים בין הצדדים, רק במצבים חמורים במיוחד. בנדון דידן, למרות שיש טענות הדדיות, לא ניתן להגדירן כעילות חמורות שלא מאפשרות את המשך השכירות באופן סביר. גם איחורים קלים במועד התשלום, אינם יכולים להיות עילה לביטול החוזה, אלא רק לפיצוי, עד כמה שהעניין מוסדר בחוזה. מלבד זאת, נציין ששני הצדדים נוהגים בכבוד זה בזה ונראה שיש בסיס להמשך הקשר העסקי ביניהם להבא.

החלטה:

אין בסיס לביטול ההסכם השכירות בין הצדדים.

ערך: הרב סיני לוי

¹ חושן משפט שיב, ט

² ולגבי פרטי ההתנאה, ראה קצות החושן שיט"א ונתיבות המשפט שיב, ז

³ סעיף יד

⁴ ב"י חו"מ סי' שיב בשם "מצאתי כתוב"

⁵ ביניהם הבי"ח בחו"מ סי' שיב

⁶ כן כתב בפתחי חושן שכירות פרק ה הע' טו

הרב מרדכי הוכמן

ההיתר של עגל הזהב

בפירוש רבנו סעדיה גאון על התורה משמע, שמשה מצא אופן של "היתר" לעגל הזהב. כאשר משה ירד מההר וראה את העגל נאמר (שמות לב, כ):

"וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ וַיִּטָּחֵן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזְרַע עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:"
רבנו סעדיה גאון (רס"ג) מפרש את הכתוב באופן מפליא:
"וַיִּשָּׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. והשקה אותו לבני ישראל והתירו."

דברי רס"ג הם תמוהים, כיצד יתכן שמשה מצא אופן של היתר לעגל; והרי אסור ליהנות מאפר עבודה זרה (פסחים דף כז, ב)! רס"ג מרמז לנו - שהעגל לא היה עבודה זרה ממש; לפיכך משה מצא לו צד של היתר. הגישה הזו עונה על קשיים נוספים בפרשיה.

אהרון יצר את העגל יום לפני ירידת משה, מדוע הקב"ה לא אמר למשה כבר אז - "לך רד פי שחת עמך", מדוע הקב"ה המתין עד למחרת?

כאשר נעשו מעשים שהכעיסו את הקב"ה מופיעה לשון עבר כמו (שמות ד, יד) - "וַיִּחַר אֵף ד' בְּמִשְׁהוֹ" וכן הוא בשאר המקומות שבתורה; כלומר, המעשים שנעשו - הכעיסו. אולם הכתוב כאן הוא יוצא דופן. הקב"ה אומר למשה (שמות לב, י) - "וַיַּעֲתָה הַיְהוָה לִי וַיִּחַר אַפִּי בָהֶם וְאָכַלְס". לשון "וַיִּחַר" היא לשון עתיד; ומשמע ממנה, שלמרות מעשיהם - לא היה עדיין חרון אף אצל ד'. ואכן, רס"ג מבאר (בשונה מהרמב"ן): "אם תחדל להתפלל עליהם - ייחר אפי במ ואכלם". כלומר, רק אם משה יחדל מלהתפלל ולמצוא זכות לישראל - יהיה חרון אף.

המסורת של ילקוט שמעוני

לגישה של רס"ג יש סיוע בכמה מדרשים, ובינם ילקוט שמעוני (תורה, תשלב):

"מיימיהם לא חטאו חטא גמור ולא לקו מכה גמורה, ... משל למה הדבר דומה, למי שהלך אצל הזהבי לעשות לאשתו קוזמיון (תכשיט), והיא הולכת אצל המכשף לעשות לו כשפים... כך אמר הקב"ה אני משבח אתכם ב'אזניכם' שנאמר (יחזקאל טז, יב) 'וַאֲתָן נָזֶם עַל אַפְךָ וַעֲגִילִים עַל אַזְנֶיךָ', ואת מכעסת אותי ב'אזנים' שנאמר (שמות לב, ג) 'וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב [אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם]'".

המסורת הזו מגלה שהכתוב מתאר חטא קל באופן קיצוני כאילו היה 'חטא גמור'; וגם העונש מתואר באופן קיצוני כאילו היה 'מכה גמורה'. הקב"ה העניק לעם ישראל במעמד הר סיני - יכולת להאמין בו ובניסיו, ולהשתחרר מהנהגות של דרך הטבע. יחזקאל מדמה את המתנה הזו לתכשיטי זהב שעל האוזניים ('וַעֲגִילִים עַל אַזְנֶיךָ'). אלא שהעם מאס במתנה הזו; והכתוב מדמה את המאיסה הזו - להורדת התכשיטים לצורך ה"עגל" - "וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם"."

מנהיג ('אלהים') במקום משה

בני ישראל פנו לאהרון - "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש... לא ידענו מה היה לנו". המפרש חזקוני כותב שלפי הפשט, בני ישראל חששו שמשה מת, ולכן הם ביקשו מאהרון שיבחר להם מנהיג חילופי:

"ופירוש 'אלהים' - שופט ודיין ומנהיג²... כמו 'וַיִּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה [רָאה נִתְתִּיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעֹה]"

הבקשה טעונה בירור. אהרון היה נביא שעשה אותות רבים והנהיג את ישראל יחד עם משה. אם ישראל חששו שמשה מת - הם היו צריכים לבחור את אהרון בתור ה'אלהים' (המנהיג) הבא! הבקשה שאהרון יבחר להם מישהו אחר - מראה שישראל לא רצו אותו בתור מנהיג - מפני שהם מאסו בשיטה הקיימת.

משה ואהרון היו נביאים שהנהיגו את העם, ודרשו מהם התעלות רוחנית. לפי ההנהגה של הנביאים, העוצמה הרוחנית שישראל יתעלו אליה - תגרש את אויביהם מפניהם. אם חס ושלוש תרד העוצמה הרוחנית של ישראל והאויב יתקוף, אזי יש מקום לארגן צבא גשמי רגיל ולהשיב מלחמה; - כפי שארע במלחמת עמלק. אך אין צורך ואין מקום להקמת צבא קבוע ולאיימונים צבאיים.

בני ישראל לא רצו להמשיך בדרך חיים שכזו. הם רצו לכבוש את הארץ באמצעים צבאיים רגילים, כמו כל הגויים. הם רצו להעמיד בראשם מלך שיש תחתיו צבא קבוע ומאורגן. בני ישראל לא מצאו מועמד שיהיה מוסכם על כולם; והם פנו לאהרון כדי שיעמיד להם את המנהיג ('ה'אלהים') שמתאים להם; מנהיג שמבטא את מנהיגותו באמצעות הנהגת צבא.

העגל והשור - הסמל של יוסף

אהרון הסכים שבני ישראל יתחילו באיימונים צבאיים; ובמשך הזמן יתגלה מי שמצליח לפקד על הכוחות באופן היותר טוב, והוא יבחר למנהיג של בני ישראל. עגל הזהב שאהרון עשה - סימל את הרעיון הזה, והוא כלל לא נעשה כדי שיעבדוהו. אהרון התכוון לייצר חפץ שיסמל מתן חשיבות לשימוש בכוח גשמי.

"יוסף" מסמל בתנ"ך שימוש בכוח גשמי; וכן מצאנו שמזמור פי' בתהלים משמש כתפילה לנצחון צבאי; וכל "יִשְׂרָאֵל" מכוונים בו "יוסף". ה"שור" מסמל בתורה את צאצאי יוסף ואת השקפת עולמם, וכן מצאנו בברכה לבני יוסף (דברים לג, יז): "בְּכֹר שׁוֹר"

הַדָּר לוי". הסמל של ה"שור" מתאים ומהווה "הַדָּר" ליוסף ולממשיכי דרכו. גם ה"עגל" שהוא "שור צעיר" מסמל את יוסף; וכאשר משה העלה את ארונו של יוסף מתוך המים הוא השתמש בסמל הזה (אוצר המדרשים אייזנשטיין, יאשיהו, עמוד 202):
"כתב על ציף הזהב שם המפורש והיה תחתיו כצורת העגל וזרקו בנהר נילוס ואמר 'עלה שור' מיד צף ועלה ארונו של יוסף."

ה"עגל" שאהרון עשה היה אנדרטה שמסמלת מתן חשיבות לפן הלאומי הגשמי של ישראל; הפן ש"יוסף" מסמל אותו, ושסמליו הם ה"שור" וה"עגל"; ו"אנדרטה" אינה נחשבת לעבודה זרה³.

מי חטאו ממש – ומי הושוו אליהם

חז"ל מגלים (ויקרא רבה כז, ח) שה"עקב רב" שיצאו עם בני ישראל ממצרים עבדו את העגל בתור עבודה זרה ממש. אך הם היו מיעוט חיצוני, והכתוב מרמז לכך כאשר הוא מצטט אותם - "וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". אם החוטאים היו מישראל הם היו אומרים - "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ". ישראל לא עבדו את העגל עצמו, אך הם מואשמים בתליית ביטחונם בהשתדלות טבעית - והדבר מושווה לעבודה הזרה של ה"עקב רב".

כעין כך מבואר בדברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוק"ל בגליון "החברותא" (פרשת יתרו תשסז גליון 297):
"... לא שעשו את העגל ממש, רק היות ובטל רוח משה רבינו, ובני ישראל זרקו זאת הבקשה ('קום עשה לנו אלהים') לאש, יצא עגל. ומה גרם העגל? זה שאיבדו את רוח משה רבינו נתפס בהם מלאך המות והוא העגל".

ה"טעות" בזיהוי הקולות

לשבירת הלוחות קדמה שיחה בין משה ויהושע (שמות לב, יז-יט):

"וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעַם בְּרִיעַ וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מַלְחָמָה בְּמַחְנֶה: וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חַלוּשָׁה קוֹל עֲנוֹת אֲנָכִי שְׁמַע: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחְנֶה וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֶל וּמַחְלַת וַיִּחַר אֵף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלְּחֹת וַיִּשְׁבֶּר אֹתָם תַּחַת הַהָר:"

מדרש קהלת רבה (ט, א) דן במשמעות השיחה; וזו לשונו בתוספת ביאור קצר:

"וַיִּגַּם לֹא לִיָּדָעִים חַן' (קהלת ט, יא). זה יהושע, ... שנאמר: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעַם בְּרִיעַ [וַיֹּאמֶר ... קוֹל מַלְחָמָה בְּמַחְנֶה]! אמר לו משה: יהושע! אדם שעתיד להנהיג שררה על ששים רבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול! וְאֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה' - זהו שאומר הכתוב במלחמת עמלק: '[וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדָיו] וַיִּגְבֹּר יִשְׂרָאֵל'. וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חַלוּשָׁה' - זהו שאומר שם הכתוב: 'וַיַּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ [אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חַרְבּ]. 'קוֹל עֲנוֹת אֲנָכִי שְׁמַע' - אמר ר' אסי קול קילוס של עבודת כוכבים אני שומע."

המדרש מקשר את דברי משה למלחמה שהתרחשה לפני כן בין ישראל לעמלק. אולם הדברים מצריכים ברור. יהושע נבחר על ידי משה לנהל את המלחמה ההיא בשדה הקרב. כיצד יתכן שיהושע המצביא הצבאי שהיה עם החיילים בקרב נכשל כעת בזיהוי הקולות?! מדוע חשוב לתורה לספר לנו על "הטעות" של יהושע?! מה התועלת שיש בכך לדורות הבאים?

נראה, שהתורה מרמזת לנו שיש אפשרות לפרשנות אחרת של מה שהתרחש במחנה בני ישראל. יהושע צדק ובני ישראל השמיעו "קול מַלְחָמָה". למלחמות קיים שלב מקדים של לוחמה פסיכולוגית שנועדה להפחיד את האויב, וכן מבואר במשנה (סוטה ח, א): "אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין אל תחפזו מקול קרנות אל תערצו מפני קול צווחות". בני ישראל התאמנו אז אימון צבאי בהשמעת קולות מעוררבים מעין אלו; ולפיכך, יהושע צדק כאשר הוא אמר - "קול מַלְחָמָה בְּמַחְנֶה"⁴.

אך גם משה צדק. לא היתה התקפת אויב ממשית על מחנה ישראל, ולכן לא נשמעו "קול עֲנוֹת גְּבוּרָה" ו"קול עֲנוֹת חַלוּשָׁה". משה שמע "קול עֲנוֹת", ורסי"ג ביאר שהכוונה ל"קולות מעוררבים". בעיני משה הרצון של ישראל להתאמן בהשמעת קולות כאלו - נחשב ל"עבודה זרה"⁵.

מי אשם בשבירת הלוחות

יהושע, שתיאר את הדברים כהווייתם, מייצג שיטה נגדית לשיטת משה. שיטה כזו יש גם במדרש תנחומא (עקב, יא), והיא מגדירה את משה כ"אשם" בשבירת הלוחות:

"אמר ר' ברכיה בשם רבי חלבון משום רבי ישמעאל בר נחמיה: הלוחות ארכן היה ששה טפחים ורחבן שלשה, והיה משה מחזיק בשנים, והקב"ה בשנים⁶, ושני טפחים ריוח באמצע, וגברו ידיו של משה ואחזו בלוחות ושרבן - שנאמר 'וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ'. לפיכך אמר לו הקב"ה אתה שברת!! על מה שברן? על שפרח הכתב מעליהם ולפיכך שברן. משל למה הדבר דומה, לדואר שהיה מהלך ופרוודגיי"א (כתב חוקי המלך) בידו להיכנס במדינה, ועבר בתוך הנהר ונפלו הכתבים לתוך המים ונמוחו האותיות, מה עשה אותו הדואר קרען - שנאמר 'וַיִּרְא וַיִּהְיֶה חֲטָאתָם לְדֹ' אֱלֹהֵיכֶם [וַיִּתְפַּשׂ בְּשֵׁנֵי הַלְּחֹת וַאֲשַׁלְּכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָיו וַאֲשַׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם]! מה ראה? ראה האותיות שפרחו - ואף הוא שברן. שנאמר 'אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ'. אמר לו הקב"ה אני הכתבתי בתורתך ואמרת - 'וַיִּשְׁבֶּר אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל אוֹ... אֶת הַפְּקֻדוֹן אֲשֶׁר הִפְקֵד אֹתוֹ', ואתה הפקדון שהיה אצלך הִשַּׁב אותו! - ...לפיכך אתה צריך לשלם. לכך נאמר 'פָּסַל לְךָ'."

המדרש מדמה את משה לשליח שלא השגיח כראוי על כתבי המלך, והכתבים "נפלו למים ונמחקו". משה ראה שהאותיות פרחו מהלוחות ורצה לשבור אותן; אך הקב"ה לא הסכים עימו.

אין זה מסתבר שהקב"ה רצה שמשם ימסור לישראל לוחות "מחוקים". המדרש מרמז למחלוקת בין הקב"ה למשה האם "רוח הדברים" פרח מהלוחות. בעיני משה "העגל" שמשמעותו הדגשת הפן הלאומי והקמת צבא - מראה שעם ישראל אינו מצליח לקרוא את "רוח הדברים" של התורה; ומכאן שה"אותיות" של "רוח הדברים" פרחו מהלוחות. הקב"ה לא רצה מתחילה להסכים עם ה"פרשנות" של משה; אולם משה "גבר" על רצון הבורא והצליח לשכנע אותו, והוא שבר את הלוחות. הקב"ה מחשיב את משה לשומר שלא נהג כראוי; ולכן משה צריך לשלם על מעשיו.

ה"מאבק" של משה

ה"מאבק" שמשם ניהל - הוא מאבק סמלי. הקב"ה רצה להתייחס בסלחנות ובהבנה למעשי ישראל. אולם משה היה בדרגה רוחנית גבוהה, והוא רצה שהקב"ה ידרוש את המדרגה הזו גם מישראל. הקב"ה הסכים; ומשה שבר את הלוחות לעיני ישראל, והראה להם שצריך להתייחס אליהם כאילו הם עובדי עבודה זרה. אך מכיוון שמשם "אשם" במצב שנוצר - הוא צריך לכתוב את הלוחות השניות.

זו גם המשמעות הפנימית של שתי השיחות המקדימות שהיו בין הקב"ה ובין משה בעניין עשיית העגל. בשיחה הראשונה נאמר (שמות לב, ז) "וַיִּדְבֹר ד' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ רַד כִּי שָׁחַת עַמְךָ", וחז"ל ביארו (ברכות דף לב, א) "רד מגדולתך! כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו - אתה למה לוי?". משה הגיע למדרגה גבוהה - שמתוכה הוא מחייב את כל מי שלא הגיע למדרגתו כאילו הם חוטאים בעבודה זרה. הקב"ה ביקש ממנו "לרדת למדרגת העם" - מפני שמדרגתו הגבוהה גורמת להם נזק!

הכתוב אינו אומר במפורש כיצד משה הגיב; אך הוא מרמז לכך. משה החל להתפלל שהמדרגה הגבוהה הזו לא תאבד ממנו ומעם ישראל. לאחר מכן, הקב"ה דיבר עימו בשנית (שמות לב, ט-י): "וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה רְאֵיתִי אֶת הָעַם הַזֶּה... וְעַתָּה הִנֵּי הֵיאָה לִי יְיָחַר אַפִּי בָהֶם וְאֶכְלֶם". רס"ג מבאר שם: "אם תחזל להתפלל עליהם - ייחר אפי במ ואכלם". כלומר, הקב"ה נעתר לתפילת משה, והסכים לדרוש את המדרגה הגבוהה מכל ישראל. אך מצד שני, משה התבקש להמשיך ולהתפלל על ישראל; ולבקש שהקב"ה לא יעורר את חרון אפו על אלו שלא יעמדו במדרגה הגבוהה הזו.

משה כ"רוקח"

לשיטת רס"ג, משה דומה למי שהתאמץ מאוד והצליח בלימודי הרפואה. כעת הוא רואה אנשים שרוצים ליטול חומר מסוים כתרופה. לפי המידע שהוא זכה להשיג - החומר הזה הוא מסוכן; ונטילת החומר כמו שהוא - תזיק להם ותפגע בתכונות "חינוניות" שלהם. לפיכך, הוא מציל אותם ונוטל את החומר הזה ושורף וטוחן אותו ומדלל אותו במים; ורק אז הוא מתיר את השימוש בו.

ה"עגל" היה אנדרטה שסימלה את הדגשת הפן הלאומי הגשמי של עם ישראל. כאשר משה שרף את ה"עגל" וטחן אותו - הוא ביזה והשפיל את הרעיון של הדגשת הפן הלאומי הגשמי. רק לאחר מכן, הוא התיר לישראל לשתות מעט מהאפר השרוף של העגל. בכך, הוא הראה להם שיש מקום להקמת כוח צבאי ולאומנים צבאיים - למי שחפצים בדבר. אך צריך להתייחס לכוח הזה בביטול בהשוואה לכוח הרוחני, וצריך להמעיט בשימוש בכוח הזה. סיוע להבנה הזו של רס"ג יש גם בספר שמואל וכפי שמתבאר בהערת השוליים⁷.

¹ לשיטת חזקוני, אהרון לא הסכים בסופו של דבר לדרישתם. אהרון חשש שכאשר משה יחזור, המנהיג החילופי יסרב לוותר על השררה. לפיכך אהרון העדיף להקים להם את עגל הזהב שלא לשם עבודה זרה. אהרון קיווה שבינתיים משה יחזור ויבטל בקלות את העגל שהוא דבר שאין בו ממשות. רס"ג מסכים עם חזקוני, שישראל חיפשו מנהיג בשר ודם. אך הוא מרמז שאהרון נעתר לבקשתם; וה"עגל" מסמל את הדגשת הפן הלאומי ששיאו הוא העמדת מלך.

² "אַהֲרֹן אֶחָיִךְ... הוּא יִהְיֶה לְךָ לִפְנֵי וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאַלְהֵימ" (שמות ד, יד-טז).

³ כמבואר בתוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א ד"ה 'שלא השתחוו לצלם'.

⁴ שני סוגי ה"תרועות" מוזכרים במלחמה שדויד היכה בה את גלית. בתחילה נאמר (שמואל א יז, כ): "וְהַחִיל הַיָּצָא אֶל הַמַּעֲרָכָה וְהִרְעוּ בַּמִּלְחָמָה"; והכוונה שחיילי ישראל רצו להפחיד את הפלשתים באמצעות השמעת תרועות מלחמה. הקול הזה מכונה בתורה "קול העם בְּרָעָה", והוא מוזהה על ידי יהושע בתור "קול מלחמה"; אולם לא היתה מלחמה בפועל. לאחר שדויד הכה את גלית נאמר (שמואל א יז, נב) "וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַיהוָה וַיִּרְעוּ וַיִּדְפּוּ אֶת הַפְּלִשְׁתִּים"; כאן מדובר במלחמה אמיתית ובקול שמשם מגדיר אותו בתור "קול ענות גְבוּרָה".

⁵ רס"ג מבאר שה"מחולות" שמשם ראה הם "טובול"; שהם תופים גדולים שמכים בהם באמצעות מקלות. לפי מה שהתבאר, בני ישראל התאמנו גם במצעדי נצחון שמסתייעים בתופים הגדולים האלו; והדבר הכעיס את משה.

⁶ הקב"ה אינו גוף ואין לו דמות הגוף, וברור שאין להבין את המשל הזה כפשוטו. המספרים "שתיים" ו"שלוש" מסמלים את האפשרויות השונות להתייחסות לחטא העגל; וכפי שהתבאר במאמר "אלהו והיתפריט של האלמנה".

⁷ שמואל הנביא ממשיך את מעשי משה. ישראל פנו לשמואל שיקיים עבורם את המצווה שבתורה להעמיד מלך. משמעות הדבר היתה הקמת צבא כנגד מלחמות עתידיות (שמואל א יב, יב): "וַתִּרְאוּ כִּי נָחַשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ, וְד' אֶ-לֵהֵיכֶם מֶלֶךְכֶּם". שמואל ראה ברצון לקיום המצווה הזו - ירידת מדרגה! לפיכך, הוא התפלל לקב"ה שימשיך לדרוש מעם ישראל מדרגת אמונה גבוהה; והקב"ה נעתר לו. מצד אחד, הקב"ה לא מנע מישראל את קיום המצווה; אך מצד שני הוא הסכים שהם יחשבו כעובדי עבודה זרה; וכן מבואר שם בכתוב (שמואל א ח).

לאחר שהמלך נבחר וארגן את הצבא והצליח במלחמה מול בני עמון, שמואל קרא לעם ישראל להמליך אותו בשנית לפני ד'! בזמן ההמלכה, שמואל התפלל אל ד' שיתן קולות ומטר בזמן הקציר - כדי לשכנע את ישראל שקיום המצווה הזו נחשב לחטא חמור מאוד (שמואל א יב, יט): "וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אֶל שְׂמוּאֵל הַתְּפִלָּה בְּעַד עֲבֹדֶיךָ אֵל ד' אֶ-לֵהֵיךָ וְאֵל נְמוֹת כִּי יִסְפְּנוּ עַל כָּל חַטְאֵתֵינוּ רָעָה לְשֹׂאֵל לָנוּ מֶלֶךְ". שמואל נענה להם, ומזהיר אותם מלבטוח בכוח המלך מפני שהדבר נחשב ל"עבודה זרה": (שמואל א יב, כא): "וְלֹא תִסּוּרוּ כִּי אֶחָדִי הִתְהַוָּה אֲשֶׁר לֹא יוֹעִילוּ וְלֹא יִצְלְלוּ כִּי תִהְיוּ הַמְּהוּ".

שמואל חוזר במעשים האלו - על מעשי משה רבנו. הוא פועל לשוות להקמת מלך וצבא - פן של "עבודה זרה"; ורק אז הוא מתיר את מצוות העמדת מלך וצבא.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

California, USA

קליפורניה, ארה"ב

אייר תשס"ח

כט. השתתפות בחתונת בן משפחה של חוזרת בתשובה הנערכת בשבת

שאלה:

ב"ה חזרתי בתשובה לפני 3 שנים, ואני הולכת ומתחזקת בעבודת ה' שלי. אחותי, שהיא קרובה אלי מאוד, מתחנת בחודש הבא, לצערי הרב בחתונה רפורמית. אני שומרת על קשר עם המשפחה, גם כדי שיהיה סיכוי להחזיר אותם בתשובה, ולכן גם אשתתף בחתונה, שתיערך בבית מלון בשבת אחר הצהריים. הם דואגים לי לאוכל כשר, ובית המלון יאפשר לי לשהות במקום ללא חילול שבת. ועדיין יש בעיות הלכתיות קשות שעלי להתמודד עמן. אנא עזרו לי להבין מה אסור לי לעשות ומה מותר לי, אפילו בדיעבד, בנקודות הבאות:

- א. שספר גוי יסדר לי את השיער לפני החתונה.
- ב. שמאפרת גויה תאפר אותי לפני החתונה.
- ג. האם מותר לי לטלטל בתוך המלון או בחצר המלון? החופה תיערך ליד הבריכה, ואני אתבקש לשאת עמי זר פרחים.
- ד. לפני החופה צלם גוי יצלם את בני המשפחה. האם מותר לי להשתתף בצילומים?
- ה. לאחר החופה תיערך מסיבה שתכלול מוזיקה שתופעל בידי נגנים גויים וצלמים גויים שיצלמו את הנוכחים. האם מותר לי להשתתף, או שעלי לחכות עד צאת השבת (בערך 21:30), מה שעלול לעורר מהומה משפחתית?
- ו. בליל שבת המשפחה עורכת מסיבת "ערב חתונה" בארוחת ערב חגיגית. האם מן הראוי שאשתתף בזה, ואביא עמי את האוכל הכשר שהכינו עבורי?

תשובה:

אנו מאוד מעריכים את רצינותך בעבודת ה' שלך, ואת רצונך לשמור על הקשר ולקרב את בני משפחתך, כדי שגם הם יזכו בעתיד לחיות חיים יהודיים יותר. מובן שחשנו גם את צורךך על שאת נאלצת להשתתף בשמחה שכזו, הכרוכה גם בחילול שבת. ככלל, בהלכות שבת, כל מה שאסור ליהודי לעשות – אסור לו לומר לגוי לעשות עבורו, וכן אסור ליהודי ליהנות מחילול השבת שהגוי חילל עבורו. אם חילול השבת לא נעשה עבור היהודי – אין איסור על היהודי ליהנות ממנו. תשובתנו מתייחסת אך ורק לשאלתך הפרטית בנסיבות אלה, ואין לראות בה הדרכה כללית לגבי השתתפות באירוע מסוג זה, הכרוך גם בחילול שבת של המשתתפים.

ההכנה לחתונה:

- א. הכלל לגבי סידור השער הוא שכל פעולה בשער המשנה את צורתו אסורה¹. לכן, עשיית צמה, נתינת גיל על השיער, מריחת משחה וכדו' אסורים לגמרי, אף על-ידי גוי. לעומת זאת, סידור השער בסיכות, כיוון שהשער עצמו לא משתנה, אלא רק הסיכות משנות את מראהו – מותר.
- אסור להשתמש בשבת במכשירים חשמליים, גם באמצעות גוי. וניתן לסלסל את השער מערב שבת, ובשבת עצמה לחזק את הסלסול שנעשה. כמו כן, אסור להסתרק כאשר יש חשש לתלישת שערות על ידי המסרק.
- אסור להתאפר בשבת אף על ידי גוי². ניתן להתיר לשים אבקת פודרה שאינה נדבקת היטב על העור ועדיף לשים על ידי גוי³.
- לגבי הטלטול בתוך המלון עצמו, יש להניח שכל האורחים בחתונה אוכלים בחדר אוכל אחד, ועל כן אין צורך בעירוב ומותר לטלטל כרגיל⁴.
- לגבי הטלטול בחצר, יש לוודא שהיא מוקפת מחיצות, ואז מותר לטלטל בה כמו בתוך המלון. עם זאת, יש להדגיש שהלכות מחיצה רבות, ולכן כדאי לברר עם הרב המקומי האם המחיצות מתירות את הטלטול.

השתתפות בחתונה:

- ד. ככלל, עצם ההשתתפות במסיבה ובחתונה כל עוד את עצמך אינה עושה מלאכה אסורה, אינה נחשבת הנאה מחילול שבת, מכיון שחילול השבת באירוע הוא נגד רצונך ונגד דעתך. אמנם, נראה שאסור לקחת חלק פעיל בריקודים או בצילומים, מכיוון שבזה נהנים מחילול השבת, וגם הדבר מתפרש כסיוע לדבר עבירה⁵.

ה. במסגרת המסיבות והארוחות, יש לזכור להקפיד על הדלקת נרות שבת, קידוש בשבת בלילה וביום, ושאר מצוות השבת.

- 1 ראה ביאור הלכה (סוף סימן שג) בשם הריב"ש, וראה לגבי כל הפרטים שבסעיף זה שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיפים מא-נג. כל איסורים אלו, איסורים אף על ידי גוי, מכיון שאפילו איסור דרבנן לא הותר על ידי אמירה לגוי (שש"כ פרק ל' סעיף א')
- 2 שו"ע או"ח סימן ש"ג סעיף כ"ה, וגם על ידי גוי אסור, ראה הערה 1.
- 3 בדבר איפור שאינו דבוק לפניו ומתקיים זמן מועט נחלקו הפוסקים. האגרות משה (או"ח א קיד) פוסק: אסור לאשה לצבוע את פניה מדין צביעה אבל לזרוק את הפאודער (אבקה) לבן על הפנים שלא מתקיים כלל אין בזה איסור צביעה. וכן פסק הרב עובדיה יוסף להקל (יביע אומר ח"ו או"ח סימן לו). לעומתם רש"י אויערבך אסר משום שמכיון לצביעה, ולכן אסור אף אם הצבע אינו מתקיים (שש"כ פרק יד הערה קנח ועיין גם בתיקונים ומילואים' על הערה זו).
- 4 ראה 'במראה הבזק' ד, מח. אם ידוע שיש אורחים יהודים במלון שאוכלים בחדר אוכל נפרד, מתעורר הצורך בעירוב. על כן יש לשכור את המקום מבעל המלון, כלומר לגשת לבעל המלון או להנהלת המלון ולומר להם שמבחינה דתית, צריך לתת להם תשלום נוסף במיוחד עבור השימוש במלון בשבת, הן בחלקים הציבוריים והן בחדרים של האורחים של החתונה. לאחר השכירות יש לומר את נוסח העירוב, ראה גם "במראה הבזק" (ג) תשובה לט ולקמן תשובות מא, (מב).
- 5 נראה שיש לדמות את עצם השתתפות בחתונה זו, למה שפסק בספר 'חפץ חיים' (הלכות לשון הרע כלל ו' אות ה' ובהרחבה ב"באר מים חיים" בכל הסעיף שם) לגבי מי שנמצא בחברת מספרי לשון הרע. שיש לזה דין של 'הנאה הבאה לאדם בעל כרחו' שהיא מותרת. אמנם, אם האדם לוקח חלק פעיל בריקודים ובצילומים נראה מכך שהנאה באה לו לאדם ברצונו ולכן הדבר אסור. במקרה המתואר בשאלה, חילול השבת אמנם נעשה על ידי גוי, ואין רצון השואלת כלל בחילול השבת, אבל מכיון שמן הסתם הגוי עושה מלאכות דאורייתא לצורך שמחת החתונה, ממילא אסור לכל ישראל להנות ממלאכת הגוי (ראה שו"ע או"ח רע"ו סעיף א).
- 6 נראה, שאם המקדש הוא מחלל שבת בפרהסיא, יש לכתחילה לקדש בעצמך על היין. אם אין יין בנמצא או שיש חשש שהיין נאסר על ידי נגיעת גוי, אפשר בליל שבת לקדש על הפת, וביום השבת אפשר לקדש על 'חמר מדינה' (ראה באריכות שש"כ פרק נג).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

**** חדש ****

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו.
התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם".
הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לחלקים א'- ז' - שבעה כרכים

350 ₪ במקום 420 ₪

(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

